

De rekruteringsfunctie van partijen in gevaar?

Gerrit Voerman, Bram Wauters, Jeroen van der Kolk en Martijn Brandenburg

Inleiding

Het Symposium is deze keer gewijd aan de dalende ledenaantallen van politieke partijen. Slagen zij er nog in hun belangrijkste functie – rekrutering en selectie van volksvertegenwoordigers – te vervullen? Gerrit Voerman trapt af. Bram Wauters beschrijft de situatie in Vlaanderen. Ten slotte komen twee rekruteerders aan het woord die in de dagelijkse politieke praktijk met dit probleem worstelen.

Hoeveel ledenverlies kan een partij verdragen?

Gerrit Voerman

Begin dit jaar bereikte het gezamenlijke ledental van de in de Tweede Kamer vertegenwoordigde politieke partijen een naorlogs dieptepunt. In totaal hadden zij niet meer dan 286.990 leden.¹ Met de nodige fluctuaties daalde het totale ledental van de partijen vanaf het midden van de jaren tachtig structureel. De organisatiegraad (het percentage kiesgerechtigden dat lid is van een partij) neemt al vanaf de jaren vijftig van de vorige eeuw af: van ongeveer 12,5% in 1956 tot 2,2% in 2016. Niet alle partijen gaan er overigens op achteruit: het zijn vooral de traditio-

nele regeringspartijen CDA, PvdA en VVD die aanhoudend aanzienlijk verlies lijden. Dat neemt niet weg dat in de afgelopen decennia bijna alle andere partijen ook te maken hebben gehad met een krimpende ledenaanhang, afgewisseld met perioden van groei. Partijen lijken hun maatschappelijke worteling kwijt te raken, wat vragen oproept over hun positie in het politieke bestel. Hoeveel ledenverlies kunnen de partijen nog lijden voordat hun essentiële functies in gevaar komen? Kan de politieke partij in een representatieve democratie wel met weinig – of geen – leden toe?²

Het belang van leden voor partijen

Om deze vragen te kunnen beantwoorden is het in de eerste plaats van belang aan te geven welke functies de partijen in het politieke bestel vervullen. Deze functies hangen nauw samen met de intermediaire positie die partijen innemen tussen openbaar bestuur en samenleving. Ten eerste brengen partijen belangen, wensen, voorkeuren en dergelijke die in de maatschappij leven bijeen in een samenhangend politiek programma. In de tweede plaats rekruteren en selecteren zij kandidaten voor vertegenwoordigende organen en voor andere politieke functies

in het openbaar bestuur, op alle niveaus: gemeentelijk, provinciaal, nationaal en Europees. In de aanloop naar de verkiezingen proberen zij steun bij de kiezers te verwerven voor hun programma en voor hun kandidaten; deze electorale mobilisatie is de derde functie. Voor al deze taken hebben partijen leden nodig, die te onderscheiden zijn van bijvoorbeeld donateurs of sympathisanten vanwege het feit dat zij door het betalen van contributie gerechtigd zijn in de interne besluitvorming van een partij te participeren.

Leden dragen daarnaast bij aan de legitimiteit van de partij en *ipso facto* van het partijstelsel. Niet alleen de stem van kiezers maar ook het hebben van partijleden getuigt van de steun die de partij geniet in de samenleving (Scarrow, 2000, p. 84). Het lidmaatschap als zodanig is daarvan een bewijs: hoe meer leden bereid zijn zich te binden aan hun partij en daarin geld (en soms ook tijd) te investeren, des te overtuigender het maatschappelijke draagvlak. Leden kunnen zich ook actief in hun eigen milieu laten gelden als loyale 'ambassadeurs' van de partij en zo bijdragen aan haar sociale appreciatie (Seyd & Whiteley, 2004, p. 361). Een nationale zichtbaarheid als gevolg van een zo groot mogelijk deel van het land omspannend organisatorisch netwerk van afdelingen alsmede de deelname aan lokale verkiezingen in zoveel mogelijk gemeenten kan daaraan eveneens een bijdrage leveren.

Naast deze pluspunten kunnen leden voor de partijtopy overigens ook hinderlijk zijn (Mazzoleni & Voerman, 2016). Het feit dat de leden ten aanzien van belangrijke zaken als de opstelling van verkiezingsprogramma's, kandidatenlijsten en (in en-

kele gevallen) regeringsdeelname gerechtigd zijn hun oordeel te geven, beperkt immers de manoeuvreerruimte en de slagvaardigheid van de partijleiding. Niet voor niets is een organisatie als Greenpeace geen vereniging maar een stichting en heeft die formeel dus geen rekening te houden met de achterban. Dat laatste geldt ook voor de ledenloze Partij voor de Vrijheid (PVV) van Wilders.

Kunnen partijen zonder leden?

Toch lijken alle in de Tweede Kamer vertegenwoordigde partijen met uitzondering van de PVV het belang van leden in te zien, niet alleen omdat partijen om voor overheidssubsidie in aanmerking te komen minstens 1000 betalende leden dienen te hebben en de hoogte van die subsidie deels wordt bepaald door het aantal leden. Om hun intermediaire rol in de representatieve democratie op autonome wijze te vervullen en hun legitimiteit te waarborgen, achten zij ledenorganisaties nodig, zo bleek bijvoorbeeld een jaar of vijf geleden bij de parlementaire behandeling van de Wet subsidiëring politieke partijen. Maar in hoeverre zijn leden echt nodig? Partijen beschikken ten aanzien van deze functies naast de inzet van leden immers alternatieve mogelijkheden.

Het aggregeren en integreren van maatschappelijke preferenties gebeurt ook al op basis van de berichtgeving in de massamedia, aan de hand van opinieonderzoek en door contacten met belangengroepen. Daar hebben partijen niet noodzakelijk leden voor nodig, zoals ook de PVV laat zien: deze partij weet vele

kiezers te trekken met een programma waar geen partijlid aan te pas is gekomen. Wanneer de partijen zich wat betreft hun programmatische functie wel geheel zouden willen verlaten op hun leden als schakel met de kiezers, lijken zij op het eerste gezicht niet al te veel last te hebben van het dalende ledental – zo blijkt althans uit onderzoek van de politicologe Josje den Ridder (2014). Zij onderzocht de opvattingen van de leden van CDA, D66, PvdA en VVD aan de hand van enquêtes die in 1986, 1999 en 2008 werden gehouden. In deze periode nam het ledental van deze vier partijen af van ongeveer 333.000 in het midden van de jaren tachtig naar zo'n 150.000 nu, een daling van meer dan de helft, maar de opvattingen van deze weliswaar slinkende groep leden van deze partijen bleef in een aantal opzichten in hoge mate representatief voor de opinies van hun respectievelijke kiezers. Belangrijke uitzonderingen waren echter immigratie en integratie alsmede Europese eenwording – wat waarschijnlijk minder samenhangt met de kwantiteit van de ledenaanghang dan met de samenstelling ervan. De meeste leden zijn immers hoger opgeleid; partijen slagen er veel minder in om onder lager opgeleiden leden te trekken, die op deze actuele thema's afwijkende standpunten innemen.

De rekrutering van het politieke personeel is zonder leden zonder meer problematisch. De vele conflicten in de PVV met volksvertegenwoordigers in de Kamer, de Staten, de beide gemeenteraden en het Europees Parlement lijken dat aan te tonen – de kandidaten waren niet of te weinig bekend om te weten wie men binnen

haalde; wellicht te weinig kandidaten met kwaliteit, waardoor de keus gering was. De dalende ledentallen (in combinatie met de vergrijzing van de ledenaanghang, waarmee in ieder geval het CDA, de PvdA en de VVD te maken hebben), zorgen in een aantal partijen al sinds de jaren negentig voor problemen. Bij een participatiegraad van 15 à 20% van de bijna 290.000 partijleden hebben zij te maken met een tekort aan kandidaten, zowel voor het bezetten van functies binnen de partijen (zoals de afdelingsbesturen) als voor de volksvertegenwoordigende organen. Bij elkaar genomen gaat het om enkele tienduizenden politieke en partijorganisatorische functies, waartegenover in principe ongeveer het dubbele aantal beschikbare partijleden staan. De problemen doen zich vooral voor in kleinere gemeenten, waar het voor partijen steeds moeilijker is geworden om onder hun leden voldoende geschikte kandidaten te vinden voor de gemeenteraadsverkiezingen (Voerman & Boogers, 2014). Gemeentelijke fusies met als gevolg een daling van het aantal raadszetels kunnen voor verlichting zorgen. Daarnaast lijken partijen ervoor te hebben gekozen niet-partijleden te rekruteren: in 2014 bijvoorbeeld deed een derde van de afdelingen van de landelijke partijen een beroep op niet-leden (die dan vervolgens wel lid moeten worden wanneer zij zich kandideerden). Ook hebben partijen moeite om voldoende bestuurders voor hun afdelingen en andere organen te vinden. Sommige partijen reageren hierop door de anticumulatiebepalingen te versoepelen of door afdelingen samen te voegen, om zo de vraag naar actieve leden beter op het aanbod af te stemmen.

Voor de functie van electorale mobilisatie lijken partijen tegenwoordig evenmin leden nodig te hebben. Moderne, professionele verkiezingscampagnes zijn meer kapitaalintensief dan arbeidsintensief. Zij spelen zich voor velen grotendeels op televisie af; in de lijsttrekkersdebatten kunnen reputaties worden gemaakt en gebroken. Via de radio, internet en de sociale media kunnen partijen zich eveneens aan de kiezers presenteren. Ook al is er de laatste tijd een zekere herwaardering bespeurbaar van het belang van persoonlijk contact en van het canvassen, de PVV laat bij de Tweede Kamer- en Europese verkiezingen zien in staat te zijn miljoenen kiezers te trekken zonder dat leden of vrijwilligers op grote schaal campagne voeren.

De legitimiteit van partijen kan in het geding komen wanneer partijen geen leden hebben of hun ledental erg laag wordt: enerzijds omdat het maatschappelijke draagvlak dan wel erg smal wordt, anderzijds omdat de partij door de dalende contributie-inkomsten meer afhankelijk wordt van andere financiële bronnen, zoals overheidssubsidies en donaties. De PVV is geheel afhankelijk van externe materiële steun. Van de overheid krijgt zij subsidie voor haar Tweede Kamerfractie, maar niet voor de activiteiten van haar partijorganisatie – daarvoor moet zij private geldschieters vinden, die er mogelijk een eigen agenda op na houden. Of en in welke mate dat gebeurt, is mistig. De PVV-kiezer lijkt met dit alles overigens weinig moeite te hebben. Een speciaal opgerichte vereniging die druk op Wilders wilde uitoefenen om zijn partij voor leden te openen en democratischer

en transparanter te maken, trok slechts enkele tientallen leden.

Wat te doen bij ledenverlies?

Uit het bovenstaande is al enigszins duidelijk geworden dat partijen verschillende mogelijkheden hebben wanneer zij met aanhoudend ledenverlies worden geconfronteerd. De meest extreme optie biedt de PVV: afschaffing van het partijlidmaatschap. Wat betreft de programma- en mobilisatiefunctie lijkt dat nog te gaan, maar met betrekking tot de rekrutering kan een ledenloze partij op problemen wachten, zoals de PVV heeft laten zien, en helemaal wanneer zij in zoveel mogelijk van de bijna 400 Nederlandse gemeenten aan de raadsverkiezingen wil deelnemen (de PVV heeft bij deze verkiezingen tot nu toe slechts in Den Haag en Almere meegeedaan). Een landelijke structuur met afdelingen is dan onmisbaar, en de continuïteit daarvan lijkt beter gewaarborgd met leden die zich formeel, financieel en inhoudelijk aan de partij hebben gecommitteerd dan met een organisatie die uitsluitend met incidentele vrijwilligers werkt. Daarbij komt dat het maar zeer de vraag is of de achterban van bestaande partijen de ledenloze variant net zo gemakkelijk zouden aanvaarden als de aanhangers van de PVV dat kennelijk doen – het zou de legitimiteit van deze partijen wel degelijk kunnen aantasten. De ledenloze partij is dus geen aanbevelingswaardige optie, wat overigens niet wegneemt dat dit model recht van bestaan heeft en dus niet door de overheid door middel van formele bepalingen zou

moeten worden tegengewerkt (zoals de minimumeis van 1000 leden ter verkrijging van overheidssubsidie) (Voerman & Lucardie, 2015).

Veel realistischer dan de ledenloze partij zijn aanpassingen in de organisatie van ledenpartijen, enerzijds om zo nodig met minder (actieve) leden toe te kunnen, en anderzijds om te proberen hun basis in de samenleving te vergroten door een herdefiniëring van het lidmaatschap – met andere woorden: door de vraag- en aanbodzijde van het partijlidmaatschap te beïnvloeden. In de eerste categorie vallen de hierboven al genoemde maatregelen als de afschaffing van de anticumulatiebepalingen en de fusie van afdelingen. Zij hebben als doel het aantal bestuursfuncties binnen een partij te reduceren, waardoor er minder actieve leden nodig zijn.

Wat betreft de aanbodzijde – de verhoging van het ledental – hebben partijen de keuze uit verschillende strategieën (Scarrow, 2015). In de eerste plaats kunnen zij proberen de baten van het lidmaatschap te vergroten. De meeste Nederlandse partijen hebben dat vanaf het begin van deze eeuw gedaan door de individuele leden meer directe zeggenschap in de besluitvorming te geven (Voerman, 2014). Leden kunnen tegenwoordig de lijsttrekker bij de Tweede Kamerverkiezingen en de partijvoorzitter verkiezen en ze kunnen zich vaak in referenda over inhoudelijke zaken uitspreken. Dit formele *empowerment* is overigens niet geheel zonder risico voor de cohesie van de partijen. Onduidelijk daarbij is of de versterking van de interne democratie de partijen attractiever heeft gemaakt voor nieuwe leden. Het kandideren van niet-leden bij raadsverkiezingen

op voorwaarde dat zij tot de partij toetreden kan eveneens worden beschouwd als een vergroting van de aantrekkelijkheid van het partijlidmaatschap, zij het voor een heel specifieke groep.

De tweede strategie is verlaging van de kosten van het lidmaatschap. Voor de hand liggend zijn lagere contributies, soms specifiek voor verschillende doelgroepen (jongeren, ouderen). Naast de financiële aspecten proberen partijen de formele drempel te verlagen om daadwerkelijk lid te worden, door de minimumleeftijd te verlagen en door praktische belemmeringen zoveel mogelijk weg te nemen door partijlidmaatschap via de website mogelijk te maken.

De derde mogelijkheid is de verbreding van het concept partijlidmaatschap, waarbij het absolute karakter ervan verdwijnt en de grenzen tussen partijorganisatie en buitenwereld permeabel worden (Bolleyer, 2009). Partijen – ook de Nederlandse, maar wat minder dan elders – bieden tegenwoordig vaker andersoortige, lichtere en tot minder verplichtende bindingsmogelijkheden aan, soms met *ad hoc*-mogelijkheden om te participeren (Gauja, 2014; Scarrow, 2015), zoals proefleden, lokale leden, donateurs, vrijwilligers, vrienden, sympathisanten – categorieën die elkaar in de praktijk zullen overlappen. Via de sociale media gaan partijen en hun politici virtuele relaties aan. Rechten binnen de partij hebben deze nieuwe geaffilieerden doorgaans niet, maar ook dat lijkt te veranderen: hier en daar in West-Europa hebben partijen *primaries* ingevoerd, waar niet-leden kunnen meestemmen bij de aanwijzing van presidentskandidaten

of lijststaanvoerders – de PvdA speelt ook met deze gedachte. Dit betekent wel het einde van het monopolie van de leden op de aanwijzing van wat als de meest cruciale functie van partijen wordt gezien: de selectie van de partijleider – waarmee het partijlidmaatschap aan exclusiviteit zal inboeten.

Conclusie

Het is moeilijk aan te geven bij hoeveel leden essentiële functies van partijen in gevaar komen. Niet alleen ligt dat voor de ene functie anders dan voor de andere, ook verschilt het per partij, per verkiezing en per afdeling. Zo is wat betreft de rekrutering voor de raadsverkiezingen in een aantal kleinere gemeenten voor een deel van de partijen de kritische grens al lang bereikt. Mede in reactie op het ledenverlies (maar ook door andere factoren, zoals de sterk toegenomen electorale volatiliteit) zijn de partijen van karakter veranderd. Afgezien van de SP en de SGP zijn de Nederlandse partijen sinds de eeuwwisseling meer inclusief geworden – zowel wat betreft de affiliatie met de partij (zij het internationaal bezien in bescheiden mate) als de participatie binnen de partij. Vooralsnog lijken deze hervormingen nog geen eenduidig positieve uitwerking op de ledenontwikkeling van de partijen te hebben gehad. De vraag is wat de partijen in de toekomst nog aan mogelijkheden resteert. De ledenloze partij à la Geert Wilders valt af, zoveel is wel duidelijk, maar wat te denken van de variant van de Canadese premier en liberale partijleider Justin Trudeau? Begin april

stelde die voor de Liberal Party of Canada te ‘openen’ door het partijlidmaatschap af te schaffen en in plaats daarvan iedereen de mogelijkheid te geven om zich gratis te registreren, waarna men kan participeren in de opstelling van het verkiezingsprogramma en de aanwijzing van de parlements kandidaten en de partijleider. Het is een logische volgende stap in het hierboven gememoreerde tweevoudige proces van toenemende inclusiviteit, maar het betekent wel het einde van de ledenpartij.

Noten

1. Het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen meldde in een persbericht van 9 februari in een gezamenlijk ledental van 285.851. DENK, dat eerder niet had gereageerd, gaf daarna haar ledental op (1139). Dit aantal is in het hierboven weergegeven totaal inbegrepen.
2. Deze bijdrage is in belangrijke mate gebaseerd op Voerman & Van Schuur (2011).

Bibliografie

- Bolleyer, N. (2009). Inside the Cartel Party: Party Organisation in Government and Opposition. *Political Studies*, 57(3), 559-579.
- Gauja, A. (2014). The Construction of Party Membership. *European Journal of Political Research*, 54(2), 232-248.
- Den Ridder, J. (2014). *Schakels of obstakels? Nederlandse politieke partijen en de eensgezindheid, verdeeldheid en representativiteit van partijleden* (proefschrift). Leiden.

- Mazzoleni, O. & Voerman, G. (2016). Memberless Parties. Beyond the Business-firm Party Model? *Party Politics*. <http://ppq.sagepub.com/content/early/2016/01/22/1354068815627398.full.pdf+html>.
- Scarrow, S. E. (2015). *Beyond Party Members: Changing Approaches to Partisan Mobilization*. Oxford: Oxford University Press.
- Scarrow, S. E. (2000). Parties without Members? Party Organization in a Changing Electoral Environment. In R. J. Dalton & M. P. Wattenberg (Eds.), *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies* (pp. 79-101). Oxford: Oxford University Press.
- Seyd, P. & Whiteley, P. (2004). British Party Members. An Overview. *Party Politics*, 10(4), 355-366.
- Voerman, G. (2014). Kandidaatstelling op landelijk niveau. In S. L. de Lange, M. Leyenaar & P. de Jong (Eds.), *Politieke partijen: overbodig of nodig?* (pp. 45-62). Den Haag: Rob.
- Voerman, G. & Boogers, M. (2014). *Rekrutering van kandidaten voor de gemeenteraadsverkiezingen in 2006, 2010 en 2014: kandidaatstellingsproblemen vergeleken en verklaard*. Groningen/Enschede: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen.
- Voerman, G. & Lucardie, P. (2015). Over nut en noodzaak van de democratische ledenpartij. In H. Broeksteeg & R. Tinnevelt (Eds.), *Politieke partijen als anomalie van het Nederlandse staatsrecht* (pp. 159-187). Deventer: Kluwer.
- Voerman, G. & van Schuur, W. (2011). De Nederlandse politieke partijen en hun leden (1945-2009). In R. Andeweg &

J. Thomassen (Eds.), *Democratie Door- gelicht: het functioneren van de Nederlandse democratie* (pp. 203-220). Leiden: Leiden University Press.

Ledenverlies in Vlaanderen

Bram Wauters

Partijen verliezen in snel tempo leden. Zo hebben de Vlaamse partijen op een kleine 30 jaar bijna de helft van hun leden verloren: van ongeveer 400.000 leden in 1987 naar 233.000 in 2015. Deze zware daling heeft zich vooral voorgedaan bij de traditionele partijen (CD&V, sp.a en OpenVLD). Bij nieuwere partijen zoals Groen en N-VA was er recent een stijging, maar dit heeft de algemene daling van het aantal partijleden niet kunnen tegenhouden. De helft van de partijleden is bovendien niet actief in de partij, zo blijkt verder uit onderzoek. Lokale partijen worden daarvoor meer en meer lege dozen: in verkiezingstijden mogen ze uitpakken met de partijnaam om zetels te verwerven, maar daarbuiten valt er steeds minder activiteit te bespeuren bij die lokale afdelingen. Dit zijn allemaal geen unieke fenomenen voor Vlaanderen: ook in andere landen zien we bijvoorbeeld een zeer uitgesproken daling in de partijledenaantallen. De vraag is nu hoe dramatisch voor de werking van het politieke systeem deze crisis van de ledenpartij is. Door deze crisis komt de verbindingsfunctie van partijen, waarbij ze een intermediaire rol spelen tussen beleid en bevolking, onder druk te staan. Partijleden vervullen immers verschillende functies die cruciaal zijn voor

het goed functioneren van een partij, en bij uitbreiding van het politieke systeem. Deze kunnen opgedeeld worden in drie grote categorieën: functies naar de bevolking, functies naar het beleid en functies ten aanzien van de eigen partij.

Een eerste groep functies legt de focus bij de bevolking. Het gaat hier meer bepaald over het informeren, socialiseren en mobiliseren van kiezers. Partijleden spelen vooral in verkiezingstijden een belangrijke rol. In informele gesprekken, door affiches te plakken en door folders uit te delen, kunnen ze kiezers informeren over de standpunten van hun partij en hen overtuigen om voor de partij te stemmen. Partijleden kunnen als ambassadeurs van hun partij vaak cruciaal zijn voor winst of verlies bij verkiezingen. Nochtans zijn er tegenwoordig heel wat andere manieren om kiezers voor je te winnen. De media, en de sociale media in het bijzonder, bieden daar in toenemende mate kanalen voor aan. Anders dan via *face-to-face*-contacten kan zo ineens een grote massa aan kiezers bereikt worden. Dit maakt dat goed verschijnen in de media vaak een belangrijkere impact op de verkiezingsuitslag heeft dan het hebben van veel leden. Bovendien hoeft je niet per se partijlid te zijn om te helpen bij campagneactiviteiten. N-VA was bij de jongste verkiezingen veruit de grootste partij in stemmen, maar heeft ondanks een recente toename niet de meeste leden in Vlaanderen. Lijst Dedecker (LDD) haalde enkele jaren geleden erg mooie electorale resultaten, ondanks een zeer beperkte ledenbasis. Partijleden zijn zo ten hoogste een waardevolle aanvulling op de mediagerichte aanpak van campagneprofessionals en partijkopstuk-

ken. Partijleden vormen daarnaast een groot en stabiel reservoir aan stemmen waaruit een partij kan putten, al dient voor ogen gehouden te worden dat partijleden niet altijd voor hun eigen partij stemmen.

Ten tweede zijn er de functies ten aanzien van het beleid. Een niet onbelangrijk deel van de leden ziet in zijn partijlidmaatschap een instrument om de programma-punten van deze partij mee vorm te geven, en zo onrechtstreeks te wegen op het overheidsbeleid. Partijleden kunnen dit doen door het woord te nemen op lokale partijbijeenkomsten of op nationale congressen, door amendementen in te dienen, door mee te schrijven aan het verkiezingsprogramma, enz. Ze hebben zo een impact op de ideologische positionering van partijen. Over het algemeen wordt aangenomen dat partijleden ideologisch standvastiger zijn dan de partijleiding die inhoudelijk flexibeler is om zo verkiezingen te winnen en tot de regering te kunnen toetreden. Partijleden vormen tevens een dynamische indicator van waar een partij voor staat: partijleden sluiten zich aan bij een partij waarin ze zich inhoudelijk kunnen vinden, en omgekeerd zal een partij leden rekruteren waarvan zij denkt dat ze in haar programmatorische verhaal passen.

Maar ook hier zijn er kapers op de kust: door de professionalisering van partijen zijn hun standpunten meer dan vroeger gebaseerd op statistieken en hard cijfermateriaal, zowel wat de keuzes van standpunten betreft als de uitwerking ervan. Een partij heeft zo geen partijleden meer nodig om te weten wat er in de samenleving leeft en om na te gaan welke voorstellen zullen werken en welke niet.

Naast cijfermateriaal, kunnen sociale media de temperatuur voor bepaalde maatregelen in de samenleving weergeven, net zoals opiniepeilingen dat kunnen doen.

Een laatste groep functies heeft betrekking op de partij zelf. Partijleden hebben in de laatste twintig jaar een steeds belangrijker rol gekregen bij het aanduiden van de partijvoorzitter en de kandidaten van de partij en bij het bepalen en wijzigen van de partijregels (zowel op nationaal als op lokaal vlak). Op nationaal vlak worden er voorzittersverkiezingen gehouden, kandidatenlijsten worden ter goedkeuring aan partijleden voorgelegd en statutenwijzigingen dienen te worden goedgekeurd op een partijcongres waaraan partijleden kunnen deelnemen. Op lokaal vlak geldt hetzelfde, al kunnen partijleden daar op een informelere manier betrokken worden. Naast het uitbrengen van hun stem, hebben partijleden nog een andere rol bij de selectie van partijvoorzitters en kandidaten voor parlements- of gemeenteraadsverkiezingen. Zij vormen immers een reservoir waaruit potentiële kandidaten voor het partijvoorzitterschap of voor een plaats op de kieslijst kunnen gerekruteerd worden.

Voor deze groep van functies knelt het schoentje: er is daar immers niet direct een alternatief voorhanden. Laten we beginnen met het laatste element, namelijk een reservoir voorzien waaruit kan geput worden bij het samenstellen van kandidatenlijsten bij verkiezingen. Een partij die geen of weinig leden heeft, heeft het moeilijk om (volledige) lijsten in te dienen bij verkiezingen. Dit geldt bij uitstek voor lokale verkiezingen, waar partijen met weinig (LDD in Vlaanderen) of geen

(PVV in Nederland) leden er maar zeer moeilijk in slagen om waardevolle kandidaten te vinden in alle gemeenten van het land. Ook voor nationale of regionale verkiezingen is dit niet altijd eenvoudig. Het voorbeeld van Dirk Vijnck van LDD is in dat opzicht tekenend. Hij mocht bij de verkiezingen van 2007 lijsttrekker worden voor LDD in de kieskring Leuven, omdat hij de enige was die 5000 euro van zijn eigen middelen wilde investeren in de campagne. Later reed hij een brokkenparcours bij elkaar door over te stappen naar OpenVLD, om even later na heel wat ophef weer terug te keren naar LDD. Een partij die een ruime ledenbasis heeft, heeft een ruimere keuze aan potentiële kandidaten, kan strengere eisen stellen aan aspirantkandidaten en weet door eerdere samenwerkingen in de partij welk vlees zij in de kuip heeft.

Voor het tweede aspect, legitimiteit afdwingen voor de partij, is wel een alternatief voorhanden, maar dit is niet zonder problemen. Het idee om leden te betrekken bij voorzittersverkiezingen bijvoorbeeld had onder meer te maken met legitimiteit. Door de steeds kleiner wordende ledenbasis, brokkelt ook die legitimiteit verder af. Door ook niet-partijleden te betrekken, hopen partijen het aantal mensen dat goedkeuring geeft aan hun opties opnieuw te verruimen en er zo voor te zorgen dat hun legitimiteitsbasis in de samenleving groter wordt. Onder meer de vernieuwingsoperaties 'Jij maakt morgen' van sp.a, de Innesto-operatie van CD&V en het recente programmacongres van OpenVLD probeerden zo buitenstaanders bij de partij te betrekken.

Deze oplossing houdt tegelijkertijd evenwel verdere gevaren in voor de partij als ledenorganisatie. Wanneer niet-leden ook bepaalde rechten in de partij krijgen, rijst immers de vraag waarom iemand nog lid zou worden van een politieke partij. Daarom balanceren partijen momenteel op een slappe koord: langs de ene kant proberen ze hun aanhang in de samenleving te verruimen door niet-leden te betrekken, langs de andere kant beperken ze hun invloed om ervoor te zorgen dat er voldoende redenen overblijven om partijlid te worden.

Duidelijk is wel dat er vandaag sprake is van 'partijen met verschillende snelheden' (volgens de terminologie van Susan Scarrow). Dit houdt in dat er verschillende vormen van affiliatie met de partij zijn, waarvan partijlidmaatschap er maar één is. Daarnaast zijn er niet-leden die ideeën aanleveren op programmacongressen, die boodschappen op Twitter *liken*, die partijfolders uitdelen, die programmapunten bediscussiëren met partijleiders, enz.

De vraag is in hoeverre deze evolutie zich verder zal doorzetten en of partijlidmaatschap ook in de toekomst een belangrijke en omvangrijke vorm van partijbetrokkenheid zal blijven, dan wel of partijen verder zullen evolueren naar netwerkorganisaties met veel *ad hoc*-betrokkenheid van heel wat buitenstaanders.

Stemmen uit de praktijk

Jeroen van der Kolk en Martijn Brandenburg

Is de bodem bereikt? Hebben politieke partijen te weinig leden om hun kernfunc-

tie – de rekrutering van kandidaten voor volksvertegenwoordigende lichamen – te vervullen? We vroegen het aan twee partijrecruiters.

Jeroen van der Kolk is Hoofd HRM & Ontwikkeling bij het CDA. Hij ziet twee uitdagingen van deze tijd. "Enerzijds is het zo dat mensen in het algemeen minder geneigd zijn ergens lid van te worden. Mensen willen zich niet altijd meer voor langere tijd binden en dat zie je dus ook bij politieke partijen. Grosso modo loopt het ledenaantal terug en dus wordt de vijver kleiner. Anderzijds kun je spreken van wat ik noem de 'inflatie van het beroep van politicus': het aanzien neemt af en na een carrière als politicus is het niet altijd meer vanzelfsprekend dat je gelijk weer een goede baan vindt. Dat geldt niet voor iedereen hoor – de meesten vinden prima een baan of kunnen weer terug in hun oude, maar het speelt wel mee. Daar komt dan nog de verharding bij van de politieke discussie. Dat maakt het minder aantrekkelijk om te doen. Aan de andere kant zie je dat de politiek weer op de kaart komt: het gaat wel ergens over. Dat kan mensen ook weer motiveren."

"Dit lijkt een beetje een somber verhaal, maar dat is het toch niet helemaal", zegt Van der Kolk. "Ik zie veel talent rondlopen binnen onze partij en ook op lokaal niveau is er volop ontwikkeling." Hij is zelf betrokken bij de rekrutering van kandidaat-Tweede Kamerleden en daar zijn nog altijd meer dan genoeg mensen voor te vinden.

Het CDA probeert lokale afdelingen te helpen in hun functioneren en daarmee weer extra talent aan te trekken. "We heb-

ben een instrument ontwikkeld voor afdelingen”, vertelt Van der Kolk. “Hiermee kunnen ze zelf meten hoe ze ervoor staan. Er zijn vier criteria. Hoe zichtbaar is de afdeling in de pers, op de markt, in sociale media? Hoe zit het met de interne partijcultuur, is het leuk om daar rond te lopen? Hoe zit het met de formele organisatie, zijn alle functies bezet? En hoe werkt de afdeling samen, met andere CDA-afdelingen en fracties, maar ook met maatschappelijke organisaties? Zo kun je zien wat goed gaat en waar de pijn zit. Als een afdeling op alle punten goed scoort, lukt het meestal ook om kandidaten te vinden voor de lijst. Als een afdeling op veel punten achterblijft – en dat komt ook voor – dan is het veel lastiger. Dan heb je één of twee mensen nodig die de boel weer gaan aanzwengelen. Mijn ervaring is dat het snel kan gaan als je die trekkers kunt vinden.”

Worden de eisen voor kandidaten wel eens naar beneden bijgesteld? “Ik denk dat dat wel gebeurt af en toe”, zegt Van der Kolk. “Je wilt ook nog diversiteit in je lijst, dus de kans bestaat dat je concessies gaat doen. Maar vaak hoor ik dat een afdeling achteraf spijt heeft van zo’n keuze als blijkt dat de kwaliteit achterblijft. Veel belangrijker is het om naar buiten te treden en actief talent te spotten. Op lokaal niveau komen we soms mensen tegen, ‘local heroes’, van wie we denken: wat raar dat die persoon nog geen CDA-er is. Dan kan het soms ook snel gaan. In de gesprekken let ik zelf vooral op twee dingen: ga je voor de samenleving en de uitgangspunten van het CDA? En twee: ben je bereid jezelf te blijven ontwikkelen en kun je goed samenwerken? Als mensen een goed verhaal hebben zijn ze van harte welkom.”

“We laten zien dat je in een politieke partij als die van ons op allerlei manieren kunt ontwikkelen. Er zijn functies naar buiten toe, zoals raadslid en wethouder. Maar er zijn ook intern gerichte functies, die meer of minder tijdelijk zijn. De website bijhouden, meewerken in de campagne, de fractie ondersteunen. Mensen kunnen bij ons hun talenten inzetten en zich verder ontwikkelen. Dat is ook wat we stimuleren.”

Martijn Brandenburg is HR-medewerker bij de PvdA. Wat merkt hij van het rekruteringsprobleem? “De PvdA is een brede volkspartij en ze heeft ruim 45.000 leden. Een groot deel van onze leden is actief als politicus of actief in de vereniging. De PvdA heeft circa 350 lokale afdelingen. Als je het ledenaantal afzet tegen het aantal functies dat vervuld zou moeten worden, dan lukt dat in de regel wel. De PvdA maakt zich echter wel degelijk zorgen over het effect van de dalende ledenaantallen van alle partijen op de kwaliteit van volksvertegenwoordigers. Wij zitten nu nog ruim in ons jasje, maar op de lange termijn heeft onze constitutionele democratie gebaseerd op rekrutering van volksvertegenwoordigers via een partijstructuur wel degelijk een aantal interessante uitdagingen.”

“Als je kijkt naar de PvdA, kun je het opknippen in twee delen: landelijke posities. EK, TK, Europees Parlement. Daarvoor is het partijbestuur verantwoordelijk. En provinciale/gemeentelijke politiek; daar gaan de gewesten dan wel afdelingen over. Gewesten en afdelingen zijn autonoom.”

“De landelijke politiek heeft de meeste aandacht. Daar gaat het om grote onder-

werpen. Mensen die lid worden, voelen zich aangetrokken tot onze ideologie en waarden. Heel veel mensen weten niet dat er naast het politieke deel van alles te doen is in de partij. Wij bellen alle nieuwe leden direct na aanmelding. Dan leggen we uit wat ze allemaal kunnen doen en leggen we de vraag neer waar iemands interesse naar uitgaat. Er zijn duizenden-één manieren om actief te worden. Afdelingswerk, bezoeken van landelijke evenementen, het belteam, flyeren, meedenken met de fractie. Ook op landelijk niveau. Daar hebben we netwerken, bijvoorbeeld op de onderwerpen onderwijs, zorg en arbeid. Op elk thema hebben we wel een netwerk zitten waar mensen in mee kunnen praten. We nodigen mensen uit om zelf actief te worden. We bieden de ROSA-leergang aan, een oriëntatiecursus voor nieuwe leden.”

“Als een afdeling, maar dat geldt ook voor landelijk, ervan verzekerd wil zijn dat zij kan beschikken over voldoende (politiek) potentieel, dan moet je constant bezig zijn met het werven, scouten en begeleiden van talent. Als je daar gedurende de jaren tussen verkiezingen niets aan doet, moet je het doen met de mensen die zich melden. En dan kun je wel eens weinig of een eenzijdig aanbod hebben.”

Hoe loopt het tegenwoordig met de rekrutering?

Brandenburg: “Er is ten eerste een open loket waar mensen zichzelf kunnen melden. Als ze ambitie hebben: van heel gericht Kamerlid willen worden tot iemand die in brede zin politieke ambities heeft maar nog onvoldoende scherp ziet waar hij of zij het beste tot zijn/haar recht

komt. Of als ze nieuw lid zijn en gewoon meer willen weten. Ten tweede gaan we zelf op zoek. En je moet zorgen dat andere mensen met je mee zoeken. Kamerleden die iemand zijn tegengekomen van wie ze zeggen ‘praat er eens mee’. Raadsleden begeven zich in het maatschappelijke middenveld, die komen ook allerlei mensen tegen. Burgerinitiatieven. De mensen die dat opzetten zijn zeer interessant, ook voor politieke partijen.”

Brandenburg denkt niet dat burgerinitiatieven politieke partijen uit de markt concurreren. “Burgerinitiatieven en politieke partijen zouden elkaar moeten versterken. En vanzelfsprekend zijn mensen die de gevoelens en meningen van groepen mensen samen weten te brengen, actie voeren en resultaat bereiken ook interessant voor politieke partijen.”

“Wie lid wordt van de PvdA kan in principe meteen aan de slag in alle regionen van de partij”, vertelt Brandenburg. “Nieuwe leden krijgen na een paar weken actieve en passieve ledenrechten. Dat betekent dat zij zich verkiesbaar kunnen stellen voor posities in de partij en mee kunnen beslissen. Op het afgelopen congres zijn nieuwe manieren van directe democratie ingevoerd. Ieder lid is er één, kan stemmen en hoeft niet per se aanwezig te zijn in de congreszaal. Het is ook mogelijk om vanuit huis het congres te volgen en mee te stemmen met de app.”

“Onze partij bestaat uit allerlei verschillende mensen. De PvdA hecht waarde aan diversiteit qua geslacht, regio, achtergrond, leeftijd. Primair gaat het om kwaliteit maar vervolgens: hoe verhoudt zich dat tot het hele plaatje. Een fractie is meer dan de som der delen. Het moet een

team zijn. Onze kandidaatstellingscommissie is vorig jaar al begonnen en zal eind dit jaar rapporteren. Die commissie is divers samengesteld. Het is belangrijk om ruim de tijd te nemen om het proces te overzien, de profielschets door te spreken, gezamenlijk tot noties te komen, etc.”

Ziet Brandenburg ook mensen die het om het geld doen? “Als jij raadslid bent in een kleine gemeente, krijg je een zeer bescheiden vergoeding. In een stad als Am-

sterdam is de hoogte van de vergoeding van dien aard dat iemand daar een dag minder van kan gaan werken. Maar dan nog, van een gemiddelde raadsvergoeding kun je niet al je rekeningen betalen. Wij selecteren op motivatie, betrokkenheid en overtuigingskracht. En we kijken bij die motivatie ook wat er achter kan liggen. Mensen stellen zich kandidaat vanwege hun maatschappelijke betrokkenheid.”